

Окрім історичних суперечок: яке майбутнє для польсько-українських відносин? Польський погляд

НАДІЯ КОВАЛЬ

Листопад 2018

- Стосунки з Україною і загалом «східна політика» мають виразно другорядне значення для зовнішньої політики Польщі у пострадянський період порівняно з пріоритетом європейської та євроатлантичної інтеграції, відтак зміст стосунків Польща-Україна до великої міри визначається динамікою стосунків у трикутнику Україна-Польща-ЄС.
- Іншим обмежуючим фактором розбудови «стратегічного партнерства» Польщі з Україною у рамках східної політики була і залишається необхідність балансувати стосунки Польщі з пострадянськими державами з одного боку та з Російською Федерацією з іншого.
- Єдиною життєздатною рамкою стратегічного партнерства відтак стала підтримка Польщею України на шляху до членства в ЄС та НАТО, яка описується традиційною формулою «Польща як адвокат України». Попри збереження цієї рамки в офіційній риторичній, її зміст останніми роками суттєво еволюціонував: пріоритет підтримки членства України в ЄС відійшов на другий план як довгостроковий, натомість посилюється наголос на стабілізації країн сусідства і підтримці їхнього демократичного розвитку.
- Зміщення пріоритетів від логіки членства до логіки стабілізації та підтримки демократичного розвитку створило своєрідну стратегічну пустку у стосунках України та Польщі, яка має своїм наслідком «двовекторність» поточних відносин, де гарячий конфлікт навколо історичних питань (ідентичнісний вимір) співіснує з активною практичною співпрацею (безпековий вимір).
- Польща свідомо реконцептуалізувала значення та зміст історичної політики в міжнародних відносинах та, зокрема, політики примирення з Україною. Ключовим в міждержавному діалозі стає питання, чи нарощування історичних сварок матиме негативний вплив на динаміку практичної співпраці, а чи розширення засягу і глибини співпраці на всіх рівнях подолає негативний вплив історичного дискурсу на двосторонні відносини.

Зміст

Чому потрібна переоцінка двосторонніх стосунків?	4
Польський погляд на поточну ситуацію	6
Вага минулого: зв'язки між історією і практичною політикою в польському наративі	6
Невизначеність майбутнього: можливості і обмеження спільних інтеграційних проєктів на сучасному етапі	7
Скромна привабливість теперішнього: перелік двосторонніх досягнень	11
Висновки	12

Чому потрібна переоцінка двосторонніх стосунків?

Саме формулювання теми нашого дослідження – «понад історичними суперечками» – засвідчує глибокі розбіжності з офіційною позицією польської сторони, для якої з 2015-2016 рр. інтерпретації історії зайняли на порядку денному двосторонніх відносин центральне місце. Чільні польські політики і дипломати послідовно заявляють, що польсько-українські стосунки повинні «спиратися на правду»¹, зводять труднощі у двосторонніх відносинах до питань ідентичності² чи навіть ставлять ці стосунки під знак питання власне з приводу історичних незгод³. На цьому тлі регулярні заклики української сторони «залишити історію історикам» сприймаються радше як намагання уникнути важкої розмови, ніж як спосіб перевести діалог у менш конфліктну площину.

Ухвали обох палат польського парламенту «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА» у липні 2016 р.⁴ зафіксували понадпартійну політичну згоду у Польщі на визначення того, що у 1940-х рр. на Волині відбувся саме геноцид і закріпили за законодавчим органом право визначати зобов'язуючі історичні трактування. Таким чином принципово відкидалася попередня модель діалогу з історичних питань, що ґрунтувалася на запозиченій з досвіду польсько-німецького примирення фор-

мулі «вибачаємо і просимо вибачення», місце якої зайняла максима «побудови стосунків на правді» та наголос на принциповій асиметрії провин.

Відтоді навколо спільної історії наростають нові і повертаються старі суперечки: йдеться про численні конфлікти і провокації навколо могил, місць пам'яті та пошукових робіт в Україні та Польщі, кодифікацію визначеного нарративу у польській масовій культурі (наприклад, фільм «Волинь») та її вплив на масові сприйняття, повернення на порядок денний здавалося б вирішених в дусі порозуміння питань на кшталт Личаківського цвинтаря (казуси пропонованих зображень на польських паспортах та появи скульптур левів при колонаді), виразно конфліктний характер стосунків між інститутами національної пам'яті та укладання «чорних списків» нев'їзних з «історичних» причин осіб, розвиток практики вирішення історичних незгод у законодавчий спосіб через прийняття у січні 2018 року правок до закону про ІНП, яким впроваджено карну відповідальність за «заперечення злочинів українських націоналістів»⁵ та ін. Зрештою, у липні 2018 року президенти двох країн паралельно вшанували різних жертв в різних місцинах, попри попередньо виражені двома сторонами бажання спільних відзначень⁶, засвідчивши глибину розколу по історичній лінії.

В результаті останні кілька років польська політика щодо України іде шляхом своєрідної «двовекторності»: з гарячим конфліктом навколо інтерпретацій минулого (у польському варіанті – навколо (не)визнання історичної правди) співіснує доволі інтенсивна і продуктивна співпраця з безпекових та політичних

1. Duda na Wołyniu: Nie była żadnej wojny między Polską czy Ukrainą - to była "zwykła czystka etniczna". <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1167445,ukraina-duda-na-cmentarzu-w-olyce-na-wolynii.html>

2. Wiceszef MSZ: Ukraina ważna nie tylko dla nas, ale i dla porządku europejskiego <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C305443%2Cwiceszef-msz-ukraina-wazna-nie-tylko-dla-nas-ale-i-dla-porzadku>

3. Jarosław Kaczyński o relacjach polsko-ukraińskich: wyglądają jak znak zapytania <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1721961,Jaroslaw-Kaczynski-o-relacjach-polskoukraińskich-wygladaja-jak-znak-zapytania>

4. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej w latach 1939–1945, www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatuchwaly/2793/plik/236uch.pdf Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej w latach 1943–1945, [http://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/625_u/\\$file/625_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie8.nsf/nazwa/625_u/$file/625_u.pdf)

5. Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, ipn.gov.pl/download/1/118267/Ustawaz26stycznia2018.pdf

6. Так, з польської сторони про таке бажання заявляв міністр закордонних справ РП Я. Чапутович, представляючи Сеймові пріоритети зовнішньої політики Польщі на 2018 рік.

питань, яка дозволяє політикам та дипломатам регулярно говорити про високу якість двосторонніх відносин. Офіційна позиція, яку можна почути на різних рівнях польської влади, полягає в тому, що саме «визнання правди», відмова від вшанування спірних історичних постатей та організацій, від симетризації взаємних кривд тощо матиме визначальне значення для позитивних двосторонніх відносин. Втім ключовим в міждержавному діалозі стає питання, чи нарощування історичних сварок матиме негативний вплив на динаміку практичної співпраці, а чи розширення засягу і глибини співпраці на всіх рівнях подолає негативний вплив історичного дискурсу на двосторонні відносини.

Однак чи лише від зіткнення інтерпретацій історії потерпають польсько-українські відносини? Якщо уявити, що історична суперечка тим чи іншим чином буде знята, то чи справді стратегічним виявиться це партнерство і його цілі? Чи можливе повернення до ідеалізованого *statu quo ante*? Вочевидь ні, адже не менш, ніж чвари навколо історії, до втрати стратегічного бачення майбутнього двосторонніх відносин доклалася хитка політична та безпекова ситуація в регіоні, яка ставить питання щодо майбутнього і України, і Польщі, і навіть Європейського союзу, навколо якого зосереджена значна частка традиційного двостороннього порядку денного. Військова агресія та рішучий опір Російської Федерації до проєвропейського курсу пострадянських держав підважує можливості балансування між російською та українською компонентами східної політики ЄС і Польщі, а відтак і обмежує можливості підтримки України. Втома від розширення у Європейському союзі, внутрішні дискусії між федералістами, сувереністами та відвертими популістами різних ґатунків замикають Союз на вирішенні внутрішніх питань, обмежуючи політику щодо держав на схід від Польщі питаннями стабілізації та посилення стійкості країн сусідства. Зрештою, жорсткі суперечки Польщі з ЄС щодо польських реформ судочинства та позиції в міграційному питанні негативно позначаються на її

можливостях формування основних принципів зовнішньої політики ЄС, у тому числі і на східному напрямку.

На тлі докорінного перегляду принципів історичної політики та політичної нестабільності в регіоні, умовно «ґедройцівська» концепція стосунків з Україною, що постулювала необхідність примирення, інтенсивної співпраці і підтримки незалежної України перед загрозами російського імперіалізму заради безпеки і процвітання самої Польщі, і попри множинність інтерпретацій майже три десятиліття в тій чи іншій формі формувала загальну рамку відносин, парадоксальним чином була найгостріше поставлена під питання у час фактичної війни України з тим самим російським імперіалізмом. Польські політики й експерти все частіше відкидають принципи цієї концепції як то «немає вільної Польщі без вільної України»⁷, говорять про необхідність перейти від романтичних візій до прагматичної політики⁸ або ж взагалі вважають її тільки риторичним прийомом⁹. В результаті з'являється «відчуття браку довгострокових пріоритетів та ідейної порожнечі»¹⁰ або ж «хаосу, який заступив місце східної політики»¹¹. У наступному розділі більш прискіпливо розглянемо позицію польської сторони щодо минулого, майбутнього й теперішнього двосторонніх відносин.

7. Szef gabinetu Waszczykowski: Istnienie Ukrainy nie jest warunkiem istnienia wolnej Polski Sobota, 9 grudnia 2017; <https://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-szef-gabinetu-waszczykowskiego-istnienie-ukrainy-nie-jest-wa,nld,2475670>; Wojciech Konończuk. Czas na doktrynę postgiedroyciowską wobec Ukrainy. Nowa Europa Wschodnia, 2018-01-04 <http://new.org.pl/5683-czas-na-doktryne-postgiedroyciowska-wobec-ukrainy>

8. Wiceszef MSZ: Ukraina ważna nie tylko dla nas, ale i dla porządku europejskiego <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C305443%2Cwiczeszef-msz-ukraina-wazna-nie-tylko-dla-nas-ale-i-dla-porzadku>

9. Jarosław Kaczyński o relacjach polsko-ukraińskich: wyglądają jak znak zapytania <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1721961,Jaroslaw-Kaczynski-o-relacjach-polskoukraińskich-wygladaja-jak-znak-zapytania>

10. Пріоритетне партнерство: спільне бачення українсько-польських відносин. Дискусійна записка Українсько-польської Діалогової групи, Київ-Варшава, вересень 2017 р. http://www.irf.ua/content/files/ua_pl_priotytne_partnerstvo.pdf

11. Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz. Polityka wschodnia w chaosie. Fundacja im. Stefana Batorego, marzec 2018. www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Otwarta%20Europa/Polityka%20wschodnia%20w%20chaosie%20-%20K%20Pelczynska-Nalecz.02_03_2018.pdf

Польський погляд на поточну ситуацію

Вага минулого: зв'язки між історією і практичною політикою в польському наративі

Спільне польсько-українське минуле не було ні виключно академічним питанням, ані простим предметом у політичному діалозі з перших днів двосторонніх відносин. Попри виразну волю політичних еліт до примирення, стосунки незалежних держав починалися у ситуації дуже низького рівня симпатії поляків до українців: у 1993 році спостерігалось 12% симпатії та 63 % антипатії (CBOS). Тож подолання негативних стереотипів і залагодження конфліктних наративів, які до великої міри визначали їхній зміст, одразу з'явилося на чільному місці двостороннього порядку денного.

До питань пов'язаних з національними меншинами, поверненням храмів і культурних артефактів, легальними і нелегальними пам'ятниками, та власне академічним і суспільним діалогом навколо складних періодів спільного минулого активно залучалася місцева та центральна влада аж до перших осіб держави, а також громадянське суспільство. Принциповою ознакою цього процесу була налаштованість на примирення та порозуміння, а в найбільш критичних моментах – на мінімалістичне визнання наявності різних бачень (випадок спільного навколоісторичного проекту «Україна-Польща: важкі питання»). Спільні декларації, вшанування та інші символічні жести вкорінилися у репертуарі двосторонніх відносин парламентів, президентів, релігійних очільників тощо: зокрема, ці ініціативи активно застосовувалися в контексті волинських роковин у 2003 та 2008 рр. До успіху цієї політики можна зарахувати те, що з початку 90-х років ставлення поляків до українців поступово покращувалося, досягнувши піку у 2015 році – 36% симпатії проти 32% антипатії, а двостороння співпраця активно розвивалася на такому сприятливому тлі.

Проблемою дотогочасного історичного примирення була його обмеженість вузьким про-

шарком політичних та інтелектуальних еліт, а відтак брак серйозного впливу на широкі маси населення, що мало неминучим наслідком поверховість. Пов'язаною проблемою була наявність організованої голосної опозиції так званих «кресових середовищ», які зі зростанням суспільної підтримки правих сил поступово зміщалися з маргінесу ближче до центру суспільного життя. Польські еліти, що проводили політику історичного примирення з Україною, паралельно робили кроки назустріч цій внутрішній опозиції, яка просувала власну версію історичної пам'яті та комеморації. Так ще у 2000 році канцелярія надзвичайно активного у справі налагодження стосунків з Україною президента А. Кваснєвського сприяла виданню книги В. і Е. Семашків, піонерів трактування масових вбивств на Волині як геноциду.

Визначальний вплив справила діяльність польського Інституту національної пам'яті, який у 2000-х роках серйозно доклався до розширення ролі історії у внутрішній та зовнішній польській політиці і змістив фокус з відкритості до історичних перспектив інших націй до більшої уваги для суто польських інтересів, трактувань і травм та почав більш активно працювати саме з польським суспільством. До великої міри завдяки діяльності Інституту національної пам'яті «волинський дискурс» почав відновлюватися, поширюватися та перебудовуватися всередині самої РП. Успіх таких намагань показує те, що декларування гарної обізнаності поляків з проблемою зросло з 20% у 2008 році до 28% у 2013 році і аж до 37% у 2018 році, базові знання зростали у пропорції 39%(2008)-41%(2013)-44%(2018), а відсоток тих, хто геть нічого не знав, спадав від 41%(2008)-31%(2013)-19%(2018)¹². Іншими словами, ця пам'ять була відновлена, віднайдена, а часом і сформована у рамках свідомої політики меморіалізації.

Вплив оновленого дискурсу у справі політики примирення на двосторонні стосунки можна

12. Wołyń 1943 – pamięć przywracana. Centrum badań opinii społecznej, komunikat z badań nr 84/2018, https://www.cbos.pl/SPIS-KOM.POL/2018/K_084_18.PDF

знайти вже у щорічних пріоритетах зовнішньої політики Польщі Р. Сікорського у 2013 р. (того року, в 70-ті роковини трагедії, польський Сейм проголосував ухвалу, в якій визнавав Волинські події «етнічною чисткою з елементами геноциду»¹³) та Гж. Схетини у 2015 р.: обоє стверджували, що історичне примирення повинне ґрунтуватися на правді, хоча й зберігали примирювальний тон. Однак радикальні зміни у підході до історичної політики та її ролі у зовнішній політиці відбулися після здобуття влади партією Право і Справедливість у 2015 р. Окрім згаданих вище процесів, які доклалися до поступової еволюції історичної політики, останніми роками вона почала відігравати більшу роль у внутрішньополітичній боротьбі, зокрема правоцентристські сили загострювали власні позиції з історичних питань, щоб не втрачати голоси на користь праворадикалів.

Коротко позицію сучасної польської влади щодо історичного виміру стосунків з Україною можна підсумувати наступним чином. На концептуальному рівні постулюється перехід від відносності й багатовимірності історичного знання до пошуку об'єктивної «правди», яку можна дізнатися і кодифікувати. Така зафіксована в законодавчих актах «правда» полягає в тому, що на Волині у 1943 р. відбувся геноцид польського населення, за який відповідальна злочинна організація ОУН-УПА, відтак інші трактування чи нюансування вважаються релятивізацією жахливого злочину, і з 2018 р. подібне всередині Польщі вважається карним злочином. Максимально загострюючи риторичку, деякі автори вживають термін «волинський неґаціонізм», проводячи прямі паралелі з Голокостом. Досвід історичного примирення з 1990-х рр., яке опиралося на політичні та громадські еліти, і ґрунтувалося на запозиченій з польсько-німецького примирення рамці «пробачаємо і просимо пробачення» відкинуто як такий що релятивізує історичну правду. Назагал же попередня політика примирення трактується як певна стратегічна пауза, вияв терплячості польської сторони, допоки Україна

дозріє покаятися за свої гріхи, який не приніс результатів. Наголос робиться на тому, що Україна повинна зробити свою частину роботи щодо чорних плям історії, визнати історичну правду та відмовитися у власній історичній політиці від будь-яких трактувань і дій, які б цій правді суперечили. Важливим елементом є принципове наполягання на асиметричності провин, відтак ініціативи з примирення, що підкреслюють спільні страждання чи провини обох сторін сприймаються як маніпулятивні. Поточна українська історична політика і Український інститут національної пам'яті, що впроваджують відмінні дискурси, сприймаються як антипольські, і стосунки з ними більш ніж напружені. Окрім того у Польщі прийняття в Україні у 2015 році ряду законів, що стосувалися питань історичної пам'яті, часто згадується як причина зміни підходів, хоча судячи з динаміки розвитку ситуації, воно було радше катализатором змін.

Попри те, що ядро конфлікту в галузі історичної політики сконцентроване на позірно чіткому і вузькому трагічному епізоді двосторонніх відносин, а саме Волинській трагедії, її винуватцях та призвідниках та наразі найгострішому питанню дозволів на ексгумаційні роботи, його перебіг за свідчує тенденцію до розширення як часових, так і тематичних рамок, починаючи зі змін до закону про ІПН, де говориться про злочини українських націоналістів з 1925 по 1950 роки, з розширенням на польсько-українську війну 1918-1920 років та стосунки у міжвоєнний період (суперечка навколо терміну «окупація» та поновне відкриття справи Личаківського цвинтаря), епізоду з пам'ятною таблицею на Верецькому перевалі та ін. Логіка розвитку подій підказує, що варто очікувати подальшого розмивання часових та тематичних рамок конфліктних питань навколо історії.

Невизначеність майбутнього: можливості і обмеження спільних інтеграційних проєктів на сучасному етапі

Зважаючи на важливий внутрішньополітичний вимір історичної політики в РП, чільні польські політики нерідко дають доволі різкі

13. UCHWAŁA Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 lipca 2013 r. w sprawie uczczenia 70. rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu Jej ofiarom, http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/327_u.htm

інтерв'ю щодо стану і перспектив стосунків з Україною. У одному з таких інтерв'ю тодішній міністр закордонних справ В. Ващиковський щонайпряміше пов'язав європейське майбутнє України з переосмисленням історичної політики:

Наше послання є дуже чітким: з Бандерою до Європи не увійдете. Ми говоримо про це і головно, і тихо. Ми не повторимо помилок з 1990-х років, коли не закінчили певних речей у стосунках з Німеччиною та з Литвою. Маю на увазі статус польських меншин в тих державах. Навчені цим досвідом, ми будемо послідовно вимагати від України, щоб усі справи були закладжені до того, як Київ стане перед брамою Європи і почне домагатися членства¹⁴.

Втім на практиці Польща не лише не чинить практичних кроків проти європейської та євроатлантичної інтеграції України, а й залишається одним з найпошлюбніших прихильників цих процесів. Однак важливим є те, що інтенсивність та спрямованість такої підтримки еволюціонувала залежно від внутрішніх пріоритетів та зовнішньополітичного контексту, і станом на сьогодні з ряду внутрішніх і зовнішніх причин пряма і віддана підтримка безпосереднього членства стала довгостроковим пріоритетом, а тимчасом важливішою стала логіка стабілізації сусідньої країни та сприяння її демократичному розвитку.

Щоб прослідкувати цю еволюцію, варто згадати кілька ключових постулатів східної політики Польщі. Протягом майже 30 років взаємовідносин періоду незалежності Польща послугувалася спадщиною Є. Гедройця у частині визнання повоєнних кордонів, утримання від ревізіоністської політики та визнання цінності двостороннього примирення з державами Східної Європи для безпеки та процвітання Польщі. Попри дотримання цих найзагальніших принципів, навіть з врахуванням часової

відлеглості і вимог практичної політики, не можна сказати, що Польща проводила єдину східну політику: політики щодо Литви, Білорусі, України та Росії важко звести під спільний знаменник. Тим більше, що починаючи з часу розпаду СРСР у східній політиці проблема балансування стосунків з Росією та підтримки незалежності та проєвропейського курсу пострадянських держав постала доволі гостро.

Ще більш серйозним збалансовуючим фактором для розвитку стосунків з Україною стала ключова стратегічна мета зовнішньої політики Польщі – інтеграція з Заходом, перш за все вступ до ЄС та НАТО. Ця загальна мета легко пододала зародкові ідеї окремишньої регіональної інтеграції у Центральній і Східній Європі, які на різних етапах більш чи менш гаряче підтримувала українська сторона. Навіть сьогодні, Польща дуже прихильно ставиться до посилення співпраці з державами Центральної та Східної Європи в рамках ЄС, але радше прохолодніше до включення до них держав-нечленів, в т. ч. і України (проект Тримор'я), незважаючи на неодноразово висловлене зацікавлення.

Неприхильне ставлення до ідей регіональної інтеграції поза ЄС та другорядність східної політики порівняно з західною зумовили те, що стратегічне партнерство з Україною могло здійснюватися лише в рамках підтримки інтеграції самої України до ЄС, що дало б можливість Польщі справляти вплив у східній Європі та забезпечило б її східний кордон. Така стратегічна рамка, яку спрощено представляє популярна формула «Польща як адвокат України в Європі», доволі швидко стала загальноприйнятою і активно застосовувалася практично і риторично ледь не до останнього часу.

2004 рік приніс першу суттєву модифікацію цієї формули з огляду на членство Польщі в ЄС. Відтепер своєю провідною роллю вона бачила вплив на формування східної політики цілого ЄС. Це вилилося не тільки у проєкт Східного партнерства, базований на принципах, схожих до принципів розширення, але й у заклики

14. Waszczykowski dla "wSieci" o stosunkach polsko-ukraińskich: Nasz przekaz jest bardzo jasny: z Banderą do Europy nie wejdziecie. <https://wpolityce.pl/polityka/347083-waszczykowski-dla-wsieci-o-stosunkach-polsko-ukrainskich-nasz-przekaz-jest-bardzo-jasny-z-bandera-do-europy-nie-wejdziecie>

щодо більш глибокого перегляду східної політики Польщі з огляду на докорінну зміну стратегічної ситуації¹⁵. Наступний напрямок еволюції викликало бажання глибшого закорінення на Заході, зокрема співпраця в зовнішньополітичній сфері у рамках Веймарського трикутника (Німеччина-Польща-Франція). Саме в цю логіку вписується намагання покращити стосунки з Росією, більш пріоритетною країною на Сході для решти держав Веймарського трикутника, яке стало візитною карткою східної політики уряду «Громадянської платформи» Д. Туска – Р. Сікорського у 2007-2012 рр.¹⁶ Така ітерація східної політики не знімала з порядку денного підтримку України на європейському шляху, але збалансовувала її з іншими зовнішньополітичними пріоритетами та паралельно наголошувала на активності та відповідальності самого українського уряду. Ефективність такої політики виявилася сумнівною не тільки судячи з динаміки польсько-російських відносин, а й з огляду на те, що Польща, яка брала активну посередницьку участь у подіях навколо Євромайдану 2013-2014 рр., була повністю виключена з міжнародних форматів вирішення конфлікту після початку відкритої фази російської агресії навесні 2014 року, факт, який використовувався у внутрішньопольській політичній боротьбі.

Зрештою, правоконсервативна внутрішня та сувереністська зовнішня політика уряду ПіС, яка виражається в бажанні бачити ЄС радше союзом суверенних держав, ніж квазіфедеральною структурою, внесла останні корективи. На зміну пріоритету тісної співпраці в рамках ЄС і вимушеним компромісам прийшли принципи суперечки з ключових для національних інтересів питань, зокрема навколо внутрішніх реформ у галузі судочинства та медіа, або ж навколо внесків окремих

держав-членів ЄС у вирішення питання масової міграції. Така політика зробила Польщу одним з основних об'єктів критики всередині ЄС поряд з Угорщиною і тим самим зменшила вагу Польщі у визначенні східної політики ЄС. В результаті вона все частіше пристає на малоамбітний загальноєвропейський консенсус у підході до країн Східного партнерства, який визначається Глобальною стратегією ЄС від 2016 року, і особливо наголошує на внутрішніх трансформаціях та сприянні у розвитку стійкості до загроз, фактично ігноруючи питання перспективи членства. З реалістичної точки зору Польща не розраховує на швидке членство України ні в ЄС, ні в НАТО попри те, що в довготерміновому плані продовжує підтримувати обидві цілі. Тим часом вона робить ставку на розвиток трансатлантичних взаємин і на розвиток регіональної співпраці з державами Центральної Європи в рамках ЄС.

Поступову еволюцію бачення суті підтримки України на європейському шляху можна відслідкувати у представленнях пріоритетів польської зовнішньої політики міністром закордонних справ парламентам. Втім найбільш яскравою ілюстрацією еволюції стратегічного бачення розвитку стосунків з Україною є відмінності між двома п'ятирічними зовнішньополітичними стратегіями: «Пріоритетами польської зовнішньої політики на 2012-2016 рр.» (далі – Пріоритети 2012-2016)¹⁷ та «Стратегією польської зовнішньої політики на 2017-2021 рр.» (далі – Стратегія 2017-2021)¹⁸

Ключові відмінності, що стосуються стратегічних цілей стосунків з Україною, полягають в наступному:

1. Європейська політика. Пріоритети 2012-2016 чітко стверджують, що політика розширення є одним з безумовних успіхів ЄС, а відтак ЄС повинен її продовжувати. «Підтримуючи прагнення щодо при-

15. Див. наприклад Sławomir Dębski, „Polityka wschodnia” – mit i doktryna, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 2006, nr 3/31, p. 5-18

16. Серед іншого рішенням Сейму було створено Центр польсько-російського діалогу і примирення, який функціонує й досі за відсутності подібної інституції у польсько-українських відносинах, Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o Centrum Polsko – Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia (Dz. U. Nr 76, poz. 408), http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20120417zalacznik_nr_1-ustawa-pdf.pdf

17. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016, <https://www.msz.gov.pl/resource/c63f1e83-bf89-4137-bb00-ea0ad7ab5dc1>

18. Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021, <https://www.msz.gov.pl/resource/978285e3-5684-4fcb-8d7e-d0a8bfd0f0db:JCR>

єднання, перш за все України і Молдови, а також країн Західних Балкан, Південного Кавказу і Туреччини, Польща надасть їм допомогу в політичній та економічній трансформації». Підкреслена необхідність інтеграційної перспективи для країн Східного партнерства, а окремим завданням для польської зовнішньої політики визначено зміцнення впливу на реалізацію східної політики та майбутнє Європейської політики сусідства. Натомість у Стратегії 2017-2020 у розділі про ЄС нічого не говориться ні про Україну, ні про розширення як таке, не ставиться жодних пов'язаних з розширенням чи східною політикою завдань; а усі дотичні питання розглядаються у підрозділі «безпека».

- 2. Безпека.** Відповідно до Пріоритетів 2012-2016, Польща залишається речником розширення НАТО на держави, які прагнуть до членства і виконують відповідні критерії, а пов'язаним завданням визначено спільне з іншими партнерами творення політики безпеки ЄС і НАТО стосовно Росії та держав Східної Європи. Натомість об'ємний розділ «Безпека» у Стратегії 2017-2021 широкими мазками малює сумнівну геополітичну картину: «Польща розташована в невралгічному місці Європи на стику двох геополітичних тектонічних плит, Західної Європи, інституційним обличчям якої є НАТО та Європейський Союз, та Східної Європи, над якою до великої міри домінує Росія». Глибокі реформи та модернізація, пов'язана з європейською моделлю розвитку, проголошуються єдиним способом довготривалої стабілізації простору колишнього СРСР, а основоположним завданням для Польщі стає формулювання амбітної пропозиції співпраці в рамках актуалізованого Східного партнерства. В довготерміновій перспективі підкреслюється важливість підтримки партнерів у справі розбудови їхньої стійкості щодо внутрішніх та зовнішніх викликів. Польща ставить собі завдання «підтримувати

політику відкритих дверей Північноатлантичного союзу та Європейського союзу, співпрацю в галузі безпеки з східноєвропейськими державами, а також дії спрямовані на зміцнення їхньої стійкості щодо кризових ситуацій», а також «продовжувати польсько-литовсько-українську військову співпрацю в рамках спільної бригади» та «сприяти посиленню співпраці оборонних промисловостей Польщі та України».

- 3. Регіональна співпраця.** У Пріоритетах 2012-2016, у підрозділі «Схід» йдеться про те, що «Особливе значення для Польщі має розвиток стосунків з Україною, нашим стратегічним партнером. Послідовна підтримка прагнень до членства в ЄС українського суспільства та поглиблення стосунків НАТО-Україна належать до пріоритетів польської зовнішньої політики. Реалізація цих прагнень однак залежатиме від гарної двосторонньої співпраці і послідовного проведення внутрішніх реформ, а також дотримання європейських демократичних стандартів Україною». Завданнями є співпраця в рамках Веймарського трикутника щодо формулювання східної політики; збільшення привабливості пропозицій Східного партнерства та його впливу на трансформацію держав Східної Європи і Південного Кавказу, серед іншого через лібералізацію або скасування візових режимів; підтримку розбудови простору демократії і стабільності на схід від Польщі та розвиток культурних обмінів; розвиток стратегічного партнерства з Україною: підтримка процесу укладення угоди про асоціацію з ЄС та переговорів щодо лібералізації візового режиму Україна-ЄС, а також реалізації внутрішніх реформ. Регіональна співпраця у Стратегії 2017-2021 окреслена у безпековому підрозділі, про стратегічне партнерство не згадується.

Порівнявши два стратегічних документи, бачимо чіткий зсув пріоритетів. Якщо в Пріоритетах

2012-2016 йдеться про чітку й деталізовану програму підтримки членства України в ЄС, на шляху до якого проголошується сприяння реформам і трансформації, то у Стратегії 2017-2021 наголос робиться на реформах і модернізації як самостійній меті і засобі стабілізації, в той час як перспектива членства зводиться до розпливчастої підтримки політики відкритих дверей. Польща вже не бере на себе ролі лідера східної політики ЄС та формування політики сусідства. Назагал, в останньому документі не йдеться про жодне стратегічне партнерство з Україною, а деталі стосуються тільки практики безпекової співпраці.

Стратегічне звуження і тотальну секуритизацію відносин лише частково можна пояснити реаліями агресивної російської політики щодо країн регіону та їхніх геополітичних перспектив чи необхідністю врахування політичних пріоритетів ЄС та його найбільших держав. В той час як сприяння Польщі у рамках втілення попередньої стратегії суттєво доклалося до підписання та ратифікації Угоди про Асоціацію та ЗВТ з ЄС, а також до лібералізації візового режиму, поточні стосунки не зафіксували досяжних цілей на цьому шляху. Відкладені у віддалене майбутнє перспективи членства України у Європейському союзі за відсутності альтернативного бачення, зосередження на сприянні стабілізації та трансформації позбавляє візії спільного майбутнього, критичної важливої для побудови нормальних відносин та навіть міждержавного примирення і створює загрозу буферизації України під гаслами прагматичної політики та розвитку добросусідства, що протиставляється ідеалізму та візіонерству.

Скромна привабливість теперішнього: перелік двосторонніх досягнень

На тлі запеклих суперечок навколо минулого та невизначеності стратегічних пріоритетів майбутнього, саме підкреслення широким обсягом спільних ініціатив та досягнень практичної співпраці Польщі з Україною

займає ключове місце в діалозі, а його секторальне розширення та інтенсифікація є постійним предметом переговорів. Так, міністр В. Вашиковський лівову частку своїх програмних статей щодо стосунків з Україною у 2016¹⁹ та 2017 роках²⁰ присвятив власне викладенню послідовної підтримки України Польщею та позитивних напрямків розвитку відносин.

Основні сфери співпраці, які польська сторона відносить до балансу позитивів, включають:

- активні двосторонні контакти та часті візити на різних рівнях
- у безпековій співпраці – створення спільної польсько-литовсько-української бригади, договори між Міністерствами оборони, значний внесок Польщі до СММ ОБСЄ.
- у міжнародних організаціях – підтримка України, зокрема в РБ ООН у справі засудження агресії та невизнання її результатів та організації миротворчої місії ООН для роботи в окупованих наразі регіонах Донецької та Луганської областей, підтримка розвитку співпраці з НАТО, зокрема залучення до платформ співпраці та організації трастових фондів.
- у європейській політиці – послідовна підтримка збереження санкцій та невизнання анексії АРК, підтримка завершення процесів ратифікації УА, ЗВТ та лібералізованого візового режиму, співпраця у рамках Східного партнерства.
- підтримку реформ в Україні (децентралізація, реформа публічної адміністрації, боротьба з корупцією, судочинство, освіта)
- у галузі енергетичної безпеки – протистояння планам побудови газогону «Північний потік 2», побудова газового інтерконектора, взаємна підтримка в критичний період (зокрема реверсний продаж газу)

19. Waszczykowski: Otwarte drzwi dla Ukrainy, 12.09.2016, <https://www.rp.pl/Publicystyka/309129916-Waszczykowski-Otwarte-drzwi-dla-Ukrainy.html#ap-1>

20. Witold Waszczykowski: Warszawa chce sojuszu z Kijowem, 16.10.2017, <https://www.rp.pl/Publicystyka/310169934-Witold-Waszczykowski-Warszawa-chce-sojuszu-z-Kijowem.html>

- надання фінансової підтримки через відкриття кредитної лінії та допомогу з розвитку.
- представлення масової трудової міграції з України до Польщі та суттєвого зростання кількості українських студентів у Польщі як історії успіху та водночас як способу долучення Польщі до вирішення міграційної кризи в загальноєвропейських масштабах.

Окрім посилення обох урядів на інтенсивність двосторонньої співпраці важливо також відзначити переконання частини недержавних акторів польсько-українських відносин, що послідовний розвиток глибокої секторальної співпраці щодо практичних проблем двосторонніх відносин стане основною частиною вирішення поточних складнощів у стосунках з питань історії та ідентичності. Однак питання що переважить: незгоди щодо історичної політики підважать двосторонню співпрацю, чи навпаки засяг та інтенсивність двосторонньої співпраці зведе історичні незгоди на маргінес, залишається відкритим.

Важливим елементом відповіді на нього стануть підсумки активованих чи створених останніми роками двосторонніх форматів на кшталт Консультативного комітету президентів, Українсько-польського форуму партнерства, Польсько-українського форуму істориків, польсько-української Діалогової групи, польсько-української Міжурядової комісії з питань економічного співробітництва, польсько-української парламентарної групи Сейму і Сенату РП, Міжпарламентської асамблеї України, Литви і Польщі, Міжурядової координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва тощо. Наразі ці інституції залишаються вразливими до ключових проблем двосторонніх відносин: так, у 2016 році основним лобістом ухвали «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА» став голова Польсько-української групи М. Дворчик, а після голосування Б. Тарасюк склав повноваження голови депутатської групи ВРУ з міжпарламентських зв'язків з РП.

Висновки

Стосунки України та Польщі останніми роками розвиваються у ситуації певної двовекторності: гарячий конфлікт навколо історичних питань співіснує з активною двосторонньою співпрацею, в той час стратегічна рамка майбутнього двосторонніх відносин нечітка і розмита. Відкидання концепції Гедройця як такої, що не відповідає реаліям поточних відносин, наразі не принесло альтернативних бачень ні з української, ні з польської сторони.

Пошук нових візій повинен враховувати такі тенденції:

По-перше, Польща свідомо реконцептуалізувала значення та зміст історичної політики в міжнародних відносинах та, зокрема, політики історичного примирення з Україною від націленості на порозуміння до встановлення історичної правди, що вплинуло не тільки на поточний порядок денний, а й на суспільні сприйняття.

По-друге, через другорядність українського напрямку для зовнішньої політики Польщі, непослідовність українських євроінтеграційних зусиль, агресивну російську політику в регіоні та необхідність узгоджувати зовнішню політику в рамках ЄС, пріоритет підтримки членства України в ЄС поступово відійшов на другий план, а натомість посилюється наголос на стабілізації країн сусідства і підтримці їхнього демократичного розвитку. По завершенню процесу ратифікації УА, ЗВТ та лібералізованого візового режиму Польща не ставить собі великих стратегічних цілей щодо власного залучення в контексті європейської чи регіональної інтеграції України.

По-третє, безпосередність безпекових викликів змушує до інтенсифікації зусиль на найбільш нагальних питаннях, однак така двовекторна співпраця є нетривкою і залишається чутливою до змін трендів високої політики.

По-четверте, концептуалізація майбутнього відносин має враховувати еволюцію ситуа-

ції одночасно в Польщі, Україні та ЄС. Наприклад, однією з найменш популярних ідей щодо майбутнього ЄС є ідея багатошвидкісної інтеграції, яка ймовірно розділить держави ЄС на більш чи менш просунуті. Польща є однією з найбільших противниць такої ідеї і вважає її такою, що не відповідає національним інтересам. Однак ця сама ідея дає відкриття для майбутньої розбудови польсько-українських відносин і принаймні шанс для знаходження сенсу в партнерстві на противагу баналізації до рівня добросусідства, незалежно від рівня його пріоритетності.

Наступні два роки стануть роками виборів і в Україні, і в Польщі, і навіть в Європейському союзі. Традиційно пов'язаний з виборчим періодом перегляд стратегічних пріоритетів держав і об'єднань не тільки створює ризики закріплення негативних тенденцій і заміни двовекторності на негативний сценарій, а й шанс на переосмислення двосторонніх цілей і знаходження оптимальної моделі польсько-українських відносин.

Нотатки

Надія Коваль, завідувачка Центру міжнародних досліджень Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при МЗС, членкиня правління Ради зовнішньої політики «Українська призма».

Вихідні дані

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:

Марсель Рьотіг | Директор, ФФЕ Київ

Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031

<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:

[mail\(at\)fes.kiev.ua](mailto:mail(at)fes.kiev.ua)

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів,

що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

Погляди, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працюють автори

ISBN 978-617-7157-79-2